

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ПЕРЕХІДНИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМАХ

Денисюк Світлана Георгіївна

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Як відомо, політичний режим є системою методів і засобів здійснення політичної влади, формою взаємодії владних структур і населення, яка визначає якість політичного життя в державі. Оскільки політичний режим є формою взаємодії, то, відповідно, він визначає особливості політичної комунікації між владарюючими і громадянами. Іншими словами, політична комунікація є своєрідним соціально-інформаційним полем політики, що поєднує всі компоненти політичної сфери суспільства та структурує політичну діяльність. Звичайно, виходячи із прагнень громадян, політична комунікація покликана забезпечити інформаційний обмін, двосторонні взаємини, діалог між владою і громадянами, повинна сприяти демократизації відносин, розвитку суспільства тощо.

Однак сьогодні в Україні ми спостерігаємо незадоволеність громадян діяльністю політиків, відсутність двосторонньої демократичної політичної комунікації, посилення кризових суспільно-політичних явищ, активне застосування авторитарних методів управління тощо. Тому виникають питання: який сьогодні політичний режим в Україні? Які особливості політичної комунікації притаманні такому політичному режиму?

Взагалі дослідження політичних режимів є досить різноплановими, і розвиваються, починаючи із кінця ХІХ ст. Це праці відомих філософів, соціологів, політологів, наприклад, Г. Лассуела, М. Дюверже, Г. О'Доннела і Ф. Шміттєра та інших [1]. В європейській політичній науці найбільш розповсюджене визначення політичного режиму належить Ж.-Л. Кермонну, яке часто використовується в працях російських авторів: «Під політичним режимом розуміється сукупність елементів ідеологічного, інституціонального і соціологічного порядку, які сприяють формуванню політичного управління даною країною на відомий період [2].

У зарубіжній науковій літературі поняття політичного режиму розкривали через такі характеристики, як наявність чи відсутність урядової опозиції (Ж. Бурдо); політичні свободи і вільні вибори (М. Дюверже); чисельність політичних партій (К. Левенштейн); взаємовідносини центральних органів (Е. Хамауї). Звичайно, названі ознаки уточнюють властивості політичного режиму, але не дають системного уявлення про нього.

Існує думка, що найбільші можливості в дослідженні політичного режиму має теоретична позиція таких авторів, як Ж. Ладрієра, Н. Ботана, які пов'язують поняття політичного режиму з системою влади в суспільстві. Також відомими є концепції політичних режимів таких науковців, як К. Англейда і К. Фортіна, Ш. Ейзенштадт [3], П. Калверта, Ф. Кардоза, М. Манна [4], Р. Фішмена, та ін. [5].

Так, аналізу сутності політичного режиму присвячені праці Ю. Сумбатяна та С. Андрєєва, дослідженням різновидів політичних режимів займаються К. Гаджисєв і А. Мігранян, проблеми політичної трансформації висвітлені в працях І. Клямкіна, Ю. Лісовського, Д. Фадєєва, О. Харитонової, С. Хєнкіна. Зокрема, загальнометодологічне значення має праця А. Циганкова та інших.

Після проголошення незалежності України значно розширилися дослідження проблем демократизації політичних режимів, зокрема, такими українськими вченими, як О. Бабкіна, В. Бебик, В. Горбатєнко, Є. Головаха, Н. Данилюк, В. Рудєнко, А. Слюсарєнко, О. Фісун, В. Якушик, В. Ясинська та ін.

Не дивлячись на значний масив наукових розвідок, сьогодні практично немає політологічних досліджень, які стосуються характеристик взаємин між владою і громадянами в умовах гібридних політичних режимів. Тому метою нашого дослідження є виявлення особливостей політичної комунікації в перехідних політичних режимах, зокрема, в Україні.

В цьому дослідженні поняття «політичний режим» нами використане для позначення сукупності прийомів і методів, за допомогою яких здійснюється політична влада. Для визначення сутності політичного режиму прийнято звертати увагу на такі ознаки, як:

- а) процедури і способи формування владних інститутів;
- б) стиль ухвалення політичних рішень;
- в) взаємозв'язок між владою і громадянами.

За цими показниками можна виділити три основні політичні режими (тоталітарний, авторитарний, демократичний) і, відповідно, політична комунікація в межах кожного політичного режиму суттєво відрізняється одна від одної і має свої особливості.

Варто зазначити, що вище названі ознаки дають змогу легко розрізняти усталені автократії чи демократії, проте вони майже не придатні для визначення перехідних режимів. Тому для аналізу політичного режиму в пострадянських державах, зокрема, в Україні, яка перебуває в процесі трансформації, ці ознаки політичного режиму потрібно уточнити.

Так, В. Полохало започаткував дискусію щодо недемократичної спрямованості перехідного періоду в Україні і запропонував тезу про неототалітарний характер політичного режиму в Україні [6]. Так, він визначає характерні ознаки політичного режиму в пострадянських державах, який називає «гібридним типом суспільного устрою й політичного режиму, новітній різновид тоталітаризму, за якого всеохоплюючий контроль, систематичні примус і насильство з боку посткомуністичної олігархічної влади щодо більшості населення здійснюється легітимно, з використанням демократичних технологій, причому у відносно м'яких формах, через безліч багатовимірних і стійких залежностей (і очевидних, і латентних – соціокультурних, правових, економічних тощо)» [7].

Натомість Т. Кузьо, вслід за Т. Каротерсом, пропонує визначати Україну як «гібридну державу» зі змагальним авторитарним режимом, для якої характерним є поєднання залишків старої радянської системи з новими економічними та політичними інститутами. «Політичний процес у гібридній державі визначається застоєм, корупцією і домінуванням еліт, які приносять мало користі для країни і мають малу підтримку населення» [8].

Сучасні дослідники, зокрема, О. Фісун слушно визначає український політичний режим як неопатримоніальний. Так, неопатримоніалізм – це своєрідний симбіоз деяких елементів традиційного суспільства і сучасної держави. Внаслідок цього неопатримоніальним режимам притаманна невідповідність між «зовнішнім фасадом» сучасної держави (наявність конституції, писаного права, парламентсько-партійних інституцій, системи виборів та ін.) і внутрішньою логікою її функціонування, що є цілком патримоніальною [9].

Політична комунікація в межах такої системи є односпрямованою «згори-вниз», є досить активною на рівні, так званої, клієнтельно-патронажної мережі (відносини всередині еліти, які будуються на особистій відданості підлеглих своєму патрону). Так, розподіл посад, міністерських портфелів, пілг тощо здійснюється саме за цим принципом, а наслідком є високий рівень корупції в державі. Звичайно, така політична комунікація приводить до низки негативних явищ, які, в цілому, гальмують розвиток суспільства в цілому.

Проте, якщо розглядати певні позитивні моменти такої взаємодії, то це – швидка реалізація прийнятих політиками суспільно-важливих рішень, оскільки немає їх широкого суспільного обговорення, відсутнє гальмування на різних рівнях.

Якщо розглядати політичну комунікацію між владою і громадянами в перехідних режимах, то вона активізується, як правило, під час виборчих кампаній, коли потрібно отримати голоси електорату. В цей період політичні діячі зустрічаються із виборцями, приймають участь у диспутах, мітингах, висловлюють низку обіцянок, відповідають на питання громадян на своїх сайтах в мережі Інтернету, тобто починає функціонувати активна політична комунікація.

Проте чи стає вона справді демократичною, двосторонньою, чи дійсно враховується думка виборців? Так, під час виборів політична комунікація за формою набуває рис двосторонньої, але змістовних, якісних змін практично не відбувається, оскільки немає політичної відповідальності, відсутній механізм звітності політиків перед суспільством. Як правило, після виборів про обіцянки політичних діячів згадують тільки політологи-аналітики, а виконання програм переможцями виборчих перегонів здійснюється приблизно на 30 %.

Після отримання влади політична еліта, як правило, формує свою клієнт-патронажну мережу і різнопланова інформація використовується на її користь. Політична комунікація в межах мережі циркулює досить активно, але вона здебільшого одно направлена і спрямовується на утримання влади певним «патроном», який за довіру і відданість нагороджує «клієнтів» посадами, економічними ресурсами тощо. Що стосується громадян, то вони (за умов такої політичної комунікації) виконують пасивну роль, є керованою масою і не отримують об'єктивної інформації про суспільно-політичні проблеми і рішення владарюючих.

Практично вся владна вертикаль підпорядковується певним особам, які контролюють комунікацію, створюють вигідні для себе «умови гри» в просторі політики, перетворюючи державу на власну вотчину, де політична і економічна влада зосереджена в одних руках. Така політична комунікація спрямована на підтримку існуючого режиму, гальмує розвиток суспільних відносин. На нашу думку, демократизація політичної комунікації між владою і громадянами можлива за умови підвищення рівня політичної культури громадян і, як наслідок, через розбудову громадянського суспільства, яке буде вимагати постійної відповідальності і звітності політичних діячів.

Отже, перехідні режими, які характерні для пострадянських країн, в науковій літературі називають напівдемократіями, гібридними, неопатримоніальними режимами. Політична комунікація за таких умов має зовнішні ознаки демократичної (існування інституту виборів, громадських організацій тощо), а змістовно є авторитарно-тоталітарною. Активний обмін інформацією здійснюється на рівні клієнтельно-патронажної мережі, що заважає демократизації суспільства. Насамкінець зауважимо, що чим більш демократичним є політичний режим, тим більш різноманітними є варіанти політичної комунікації.

Дослідження політичної комунікації між владою і громадянами в пострадянських державах потребує подальших наукових розвідок, особливо в напрямку пошуку механізмів її демократизації. Так, на наш погляд, потребує детального вивчення проблема підвищення рівня політичної культури і свідомості громадян як чинник розвитку і оптимізації політичної комунікації.

Список використаної літератури:

1. Цыганков А. П. Современные политические режимы: структура, типология, динамика / Цыганков А. П. — М.: Интерпракс, 1995. — 296 с.
2. Политическая наука: словарь-справочник / Авт. и сост. И. И. Санжаревский. - Издание 3-е, испр. и доп. — 2010. — Режим доступа: <http://polit-gloss.narod.ru>. — Название с экрана.
3. Eisenstadt S.N. Traditional Patrimonialism and Modern Neopatrimonialism / Eisenstadt S.N. — L. : Sage, 1973. — 95 p.
4. Mann M. The Sources of Social Power. Vol. II : The Rise of Classes and Nation-states, 1760–1914 / Mann M. — Cambridge: Cambridge University Press, 1993. — 826 p.
5. Данилюк Н.М. Основні підходи до трактування поняття «політичний режим» / Н.М. Данилюк // Освіта регіону. — 2009. — № 3. — С. 55.
6. Полохало В. Метаморфози посткомуністичної влади / В. Полохало // Сучасність. — 1996. — № 1 — С. 3-11.
7. Полохало В. Політологія посткомуністичних суспільств в Україні та Росії / В. Полохало // Політична думка. — 1998. — № 2. — С. 17-18.
8. Carothers T. The End of Transition Paradigme / T. Carothers // Jornal of Democracy, 2002. — № 13 (1). — P. 10.
9. Фисун А.А. Постсоветские политические режимы: неопатримониальная интерпретация / А.А. Фисун // Ойкумена: Альманах сравнительных исследований политических институтов, социально-экономических систем и цивилизаций. — Выпуск 2. — Харьков: Константа, 2004. — С. 130-140.